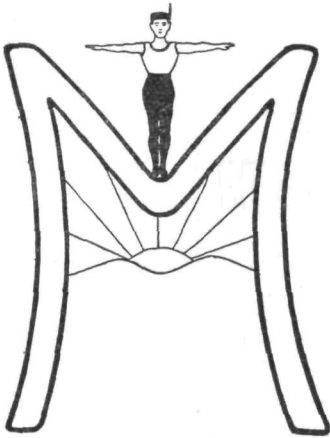

CVETINOMIRSKI:

Razbojniki.

(Venec resničnih zgodb.)

oj prijatelj rudar Primož in jaz sva sedela nekoč pod noč po končanem, težkem enodnevnem delu v zakajeni, s tobakovim dimom napolnjeni krčmi, kamor navadno sicer nisva zahajala, že zato ne, ker je bilo predaleč od rudokopa.

»Veš kaj, meni je dolgčas!« je rekel nenadoma Primož in si začel svačkati cigareto.

»Saj meni tudi!« sem se pritožil še jaz ter vtaknil v usta zadnji krompirček, ki je ležal na plitvem krožniku pred menoj.

Primož se je naslonil z obema komolcema ob rob vegaste mize; nato me je pogledal z

dolgim, vprašujočim pogledom.

»Nečesa sem se spomnil, bratec...« je tiho šepetal in bobnal s prsti ob mizo. »Ti znaš toliko zgodb... kar povej še zdaj-le eno ali pa dve, ali pa kolikor jih hočeš in kakor se ti zdi prav, in verjemi mi, nič več mi ne bo dolgčas, meni zategadelj ne, ker bom verno poslušal, pa tudi tebi ne, ker boš pripovedoval... Kajne, da boš kaj povedal?...«

Vkljub temu, da nisem bil ravno pri najboljši volji, sem vendarle hotel ustreči prijateljevi želji.

»No, bom pa začel, Primož...«

»O čem?«

»O razbojnikih...«

»Oho!... Ampak koj navrni vodo na mlin!...«

Tudi sam sem si prižgal cigareto ter se naslonil s komolcema ob mizo.

I.

Primož, tam, kjer si ti doma, je sama ravnina, prelepo Krško polje — tjadol do Brežic, tjagor do Rake... Tam pa, kjer sem doma jaz, je ravno narobe: hrib ob hribu, drug bolj strm od drugega. Komaj da počiva med temi hribi ena sama ozka, globoka dolina, komaj da je v tej dolini še malo prostora za naš potok Zapoto, ki šumlja skozi Jagnjenico... in to tjadol do radeškega trga vedno tik pota. (Zato tudi ime Zapota). Torej hribi so tam, kjer sem doma jaz; in sicer ti-le hribi: Kum, Čimerno, Ključevica, Močilno, Jatna in Magolnik. Ti hribi se drže drug drugega in se vijo kakor ogromna veriga na vsaki strani doline, ki je posejana z nekaj prijaznimi holmi. O enem izmed teh hribov bom še govoril. — Naša hiša se smehlja na holmu vsa bela in jasna, z vabečimi zelenimi polkni; če stojim na pragu, ne vidim nič drugega kakor nebo nad seboj, dolino pod holmom

in z dolino vred vijoče se hribe vseokrog. Tudi šola čepi pri nas vrhu hriba; od nas do nje je ravno eno uro hodá, ravno tako tudi do cerkve in do župnišča. Tiho gre pod Kumom življenje svojo pot, tako enolično in samotno, da je velika stvar, če je videl kdo na cesti skozi dolino slučajno idočega tujca; zakaj o tem tujcu se bodo pogovarjali ljudje potem gotovo teden dni ali pa še več: Kakšno obleko je imel, kakšen klobuk in kakšne črevlje, ali je bil v lica okrogel ali košččen, če je imel brke ali brado, ali je bil pa morda brez obojega, in kako je hodil, ravno ali vegasto, kako se je pri hoji zibal, ali bolj na desno, ali bolj na levo, ali bolj naprej, kakor da bi nosil iz mlina polne vreče moke, ali je pa celo šepal — ojoj, najbrž preoblečen peklenšček! — in kaj je imel s seboj, če je bil brez palice ali z njo, če je nosil pod pazduho kak omot ali zavitek, in kakšna je bila tista palica in kakšen tisti zavitek... in tako naprej. Ni torej čuda, če je nastal nekega poletja kar hipoma ogenj v vseh strehah, ko se je pod Kumom bliskoma raznesla strašna, skoraj neverjetna novica, da so na Magolniku, v magolniških širnih in mračnih gozdovih tolovaji, razbojniki; in Magolnik je oddaljen samo uro hodá od fare, od podružnice pa približno poldrugo uro, če se človek s hojo preveč ne sili. Raznesla se je torej ta strašna novica v Svibnu in na Jagnjenici ter še marsikje drugod onostran hribov, na šentjanško in mokronoško stran. Ali je veliko razbojnikov? Cela tolpa, morda še več... Na čuden, prečuden tir je zavilo zdaj življenje z vsemi svojimi strahotami... Ljudje so se križali in hodili jako zgodaj spat, ker so se bali... ker so bili močno plašljivi... No, ampak ni jim to v zamero, zakaj bal se je celo sam gozdar Judigar — mož, oborožen vedno od nog do glave, pa naj je hodil lovit in streljat srne ali polže, divje peteline ali vrabce. Preprosti kmetje se pa ničesar tako močno ne boje kakor tolovajev; že sama beseda »razbojnik« ali »tolovaj« jih splaši; to je zanje nekaj nečuvvenega; nekaj takega, kar spravi lase na glavi vsakomur koj pokonci; in posebno še, če so govorice o razbojnikih resnične.

Ljudje so verjeli, in storili so prav. Kdo je videl razbojnike?... Videl jih je Lukežev Luka iz Curpka, nedaleč od fare. Šel je bil Luka nekoč o mraku domov s sejma, ki je bil tisti dan v Mokronogu, in da bi bil prej doma, je krenil čez Magolnik, po ozki, z bičjem in mahovjem prerasli stezi ob gozdu. Kar zapazi v gozdu daleč, daleč notri v gozdu plapolajoč tok ognja, ki se vali iznad košatega drevja visoko proti nebu. Zato se zdi to Luki sumljivo, krene s steze in taca previdno v gozd. Dolgo hodi po prstih, da ne bi zašumeli kostanjevi listi pod njegovimi nogami. Tako šalobari Luka kar vedno naprej, glavo nagnjeno, roke v pesti stisnjene. Okrog njega poltema. Ali iz daljave se vedno bolj svetlika rdeči tok plamenov, sivi dim se kadi nagosto proti nebu navzgor. Kmalu zadiši iz daljave tudi po pečenki, prijeten, opojen vonj. Tudi se kmalu začujejo pritajeni, pol šepetajoči, pol glasni pogovori in smeh, vesel grohot. Luka sključi noge, zgrbi še bolj hrbet in copota kakor jež urno proti mestu, od koder plapolala ogenj; toda daleč je še do tistega kraja. Vkljub temu pride naposled ven-

dar na rob neke globoke in prostorne globeli; tam se skrije za široko bukovo deblo in pokukava zdajpazdaj navzdol v globel. In kaj vidi Luka? Razbojnike, veliko tolpo oboroženih tolovajev; okrog ognja leže in pečejo vola... Luki od presenečenja skoro zastane sapa; premaga se, da ne zastoka glasno; tiho se odstrani od drevesa in gre nazaj iz gozda na stezo, nato pa naprej navzdol proti Curpku, proti domu, srce prekipeva-joče od vsega tega, kar je bil pravkar videl... Doma zleze takoj na čelšnik ob peči in nekoliko razmišlja o razbojnikih; truden od dolge hoje in od tega razmišljanja smukne nazadnje na peč samo, se odene čez glavo z rjuhami in s konjskimi plahtami ter koj zaspi. — Preplašenemu Luki pa se tisto noč ni sanjalo nič drugega kakor edinole o samih razbojnikih... Drugo jutro je vedela pa že fara in podružnica, stari in mladi so vedeli, da so v magolniških hostah razbojniki. Ampak tudi to se je namah zvedelo, da je bilo izginilo kmetu Frletu ravno prejšnji večer, ko je bil Frle s hlapcem z doma, dvoje najlepših volov iz hleva.

Kaj je bilo torej pričeti?

V svoji zbeganosti ni šel nihče po orožnike, nihče se ni spomnil nanje. Ne, vse drugače je bilo! Prestrašeni kmetje so samo tarnali in jadikovali ter povešali glave. O mraku je bilo v vasi zmerom vse tiho, kakor izumrlo. In kolikor bolj se je mrak večal, toliko večja grobna tišina je vladala v vasi. Čemu?!... Ali ni hušknila mimo hiš temna človeška postava, ali se ni posvetila iz teme svetla puškina cev, ali ni prestrašeno zalajal pred Medvedovo krčmo hudi Hektor?!... Da, ni bilo več varno o mraku na cesti, nihče ni več rad postajal pri vodnjaku sredi vasi, da bi se pogovoril kaj s svojim sosedom, s svojo sosedo... Ali ni zabrlizgalo kar nagloma nekje daleč v gozdu, ali ni odgovoril temu brlizganju drug, še vse bolj pretresljiv žvižg?!... Razbojniki z Magolnika so si dajali že nedaleč od vasi znamenja, se klicali s tajnimi glasovi iz posebnih, skrivnostnih piščalk, ki so se nanje le sami dobro razumeli in so se pripravljali oprezno na nočno plenjenje, na tatvine...

Po orožnike kmetje niso šli, ampak so se preskrbeli kar sami s puškami in s samokresi. Tako tudi moj oče, ki do takrat še nikoli ni bil držal v svoji roki tako strašnega morilnega orožja, kakor je samokres. In ponoči je vsak vaščan stražil svojo hišo, zakaj bila je nevarnost, da razbojniki, ki so bili muhasti in pretkani, ulomijo vežna vrata in prihrume v sobe. Dosti sitnosti je bilo takrat, resnično. V večnem strahu smo živeli, kakor v hudi vojni.

Zvečer sem sedel časih z bratom na pragu pred hlevom; razgovarjala sva se, največkrat o tem, kam pojdeva potem, ko dovršiva ljudsko šolo; brat mi je pravil, da se pojde učiti za zidarja, samo zato, da si bo sezidal enkrat lepo visoko hišo, če ne morda celo palače, mene pa je najbolj veselil kovaški stan, postati sem hotel na vsak način kovač, hud, brkat in črn kovač — tak, da bi se ga bali vsi otroci, pa ne samo otroci, ampak tudi veliki odrasli ljudje, ves svet... Medtem se je vedno bolj nočilo, z

gostečo se temo vred pa so nama zastajale tudi besede, druga za drugo, zastale so nama naposled docela, in umolknila sva obadva hkrati, odprla usta in se tako začudeno pogledala, kakor da pričakujeva nekaj strašnega; čudna, srce moreča tišina je pritisnila na naju obadva, tako da bi si bil najrajši zatisnil oči in bi nikamor več ne mislil. V Jatni, južno od Magolnika, so se hipoma začeli oglašati dolgi, tenki brlizgi in cvilečemu piskanju podobni žvižgi; zabrlizgalo je globoko spodaj v gozdu, že blizu potoka, blizu vasi, temu brlizgu je takoj odgovoril visoko sredi hriba zategel in dolgočasen pisk, kakor da se heheče kje šoja, za tistim piskom je pa nenadoma zažvižgalo ostro in tenko na vrhu hriba, zažvižgalo je že nekje v dolini; in spet je zapiskalo, a zdaj že prav blizu vasi — kakor da oponaša kdo šojino hehetanje — nato pa je utihnilo; a molk je trajal samo nekaj časa: brlizgi, piski in žvižgi so drug za drugim zopet vstajali iz teme, so krožili nad dolino, polnili jatenske gozdove in kakor mračne večše so obplahutavali s svojimi tajinstvenimi glasovi vas, pikali so me kakor strupeni kačji jeziki v srce. Nemo, brez besed sva strmela z bratom v noč, komaj da sva si upala dihati. Nato je zavladał za nekaj časa zopet molk v gozdu; pa tudi tišina ni bila dobrodejna, bila je strašna, moreča. Nedolgo zatem sva začula z vrha Jatne strele, pok za pokom. — »Bog vedi, kdo strelja?« je vprašal tedaj brat šepetaje. — »Kdo drugi, če ne tolovaji!« sem rekel jaz in se prekrižal. »Najbrž so ustrelili zdaj-le kakšnega bogatega tujca — potnika... In obadva, brat in jaz, sva bila v nemalem strahu, brat je verjel meni in jaz samemu sebi... Dvignila sva se s praga, brž sva gnala še živino na vodo in sva šla potem v hišo, da naju ni bilo več tako močno strah, ker smo bili zbrani v sobi vsi domači skupaj. —

II.

Nekoč zjutraj je bilo, ko je planila bliskovito s hriba v dolino grozna novica, da so bili razbojniki to noč oplenili krčmarja Kmetiča. In sicer, da so bili udrli v mesnico in v klet, kjer so bili izpili sočček vina in veliko žganja in od koder so bili odnesli nekaj najlepših telečjih stegen in vrhu vsega še denarja iz miznice v znesku sedemsto kron. Tako se je glasila novica. Koj sva bila z bratom na nogah in sva tekla v hrib, da bi se prepričala na lastne oči, če je novica resnična ali ne. Z nama je bilo še mnogo drugih šolarjev, ki so šli takrat tudi v šolo, in so bili ravno tako radovedni kakor midva. Kmalu smo stali vrhu hriba pred Kmetičevo krčmo. In v resnici: novica ni bila lagala. Pod krčmo je bila klet; vrata so bila vržena s tečajev na tla in so bila polomljena, mrežasto okence je bilo izdrto in tudi na tleh. Blizu te podrtije je sedel krčmar Kmetič sam in je ves objokan strmел v to močno izpraznjeno shrambo vina in mesa.

Pa ne samo to! Še mnogo drugih novic je vrelo v dolino jagnjeniško. Zgodilo se je mnogokrat tudi kaj smešnega. Tako n. pr. so bili vrgli tolovaji kmetu Turku s Počakovega vežna vrata s tečajev in so odnesli samo troje hlebcev kruha s seboj; to pa zato, ker jih je stari, že močno sivolasi

Tolmin, ob Soči

oča Turk napodil kar z bridko sekiro iz hiše. Stari Turk je bil namreč ponoči v svoji čumnati s sekiro na straži; duri je bil dobro zapahnil in legel nato na klop pod okno, ki je bilo mrežasto. Nekoliko časa je pušil iz svoje ljube pipice, potem pa ga je premagala dremavica, in zaspal je na mučni straži. Kar hipoma ga zbudi iz sladkega spanja ropot. Brž se spravi stari Turk pokonci in — hajd! — oprezno k oknu, češ, če pomoli tolovaj glavo skozi mrežo v oknu, ga počim s sekiro, da se mu razlijejo možgani kakor kaša po tleh. In res se je kmalu, prav kmalu hušknilo tapaje mimo okna petero temnih človeških postav; toda nihče se ni ozrl proti zamreženemu oknu — hiteli so proti vežnim vratom. Oča Turk je planil na noge in je švignil iz čumnate. Prepozno. Zakaj ravno tisti hip so lopnila vežna vrata na tla, naravnost pred starčkove noge, toliko da niso podrla še njega na zemljo. Od strahu je stari Turk zaječal; ko pa je zagledal mračne, bradate obraze razbojnikov prav tik pred seboj, je vrgel sekiro proč in pobegnil — kam? V jedilno shrambo! Tam se je skril za veliko mizo, še prej pa je vzel z nje veliki namizni nož, s kakršnimi režemo na kmetih hlebce. Ogledoval je ostri nož v svoji roki, in spet se je vrnil pogum v njegovo srce. Medtem so bili rogovilili razbojniki po veliki domači sobi; ker pa niso mogli dobiti nič primernega, so tekli v jedilno shrambo. Tu jih je pa že čakal stari Turk z nožem, kakor kosmat rimski vojščak se je bil postavil za mizo. — »Lakote!« je zavpil nad tolovaji, ki so ravno tedaj prihrumeli skozi vrata. »Kaj hočete?« — Tolovaji so se starčku gromko zasmajali, njihove oči so se mrko zabliskale skozi polmrak, ki se je razprostiral od tal do stropa. Nato je rekel eden izmed razbojnikov: »Mož, zdaj izbiraj: Denar ali glavo! Kaj ti je ljubše?« — Stari Turk pa se je razsrdil. — »Lopovi!« je kriknil. »Ničesar ne dobite od mene! — Pojdite! Dolga je še vaša pot v gozdove; zato vam dam ta-le svet: mirujte, sicer bo po vas...« In to-le zvijačo si je izmislil tedaj oča Turk: urno se je okrenil proti oknom in je začel klicati: »Janez, Miha, Nace, Peter... zdaj streljajte, dobro merite!« — Kakor da čakajo zunaj pred hišo vaščani, ki bodo začeli sedaj streljati skozi okna na razbojnike... Zvijača je pomagala, razbojniki so se naglo zasuknili in pričeli bežati. Stari Turk pa za njimi! V veži je pobral še svojo sekiro in jo je razjarjen zalučil za tolovaji. Enega izmed razbojnikov je sekira zadela zadaj v peto, ki je iz nje koj začela brizgati kri. Ranjeni tolovaj se je obrnil in divjal nazaj proti hiši naravnost v jedilno shrambo, kamor se je bil vrnil tudi stari Turk. Udril je pa tako nanagloma, kakor da je bil padel z jasnega; pograbil je tri hlebce kruha in je spet oddivjal kakor vihar na plano... Od groze se je zgrudil pri tisti priči stari Turk na tla in se je križal do jutra in je hvalil Boga, da se mu ni bilo pripetilo kaj hujšega... Kako se je maščeval ranjeni razbojnik, je pa vedel povedati stari Turk še dolgo potem, ko je bil že blizu groba...

Vedno naprej so krožile pretresljive novice o razbojniških ulomih, ki so jih znali zviti tolovaji kaj prebrisano izvesti.

Pač pa so se obnesli tolovajski ulomi marsikje tudi še bolj jalovo kakor pri Turku. Tako n. pr. v župnišču pri fari. Ob pozni ponočni uri, ko so že vsi spali, so pritacali razbojniki iz gozda k župnišču; s seboj so imeli dolge in jako težke železne drogove. In lotili so se župnišča. Ker so bila glavna vežna vrata dobro zaklenjena in od znotraj zapahnjena, so se spravili nad pritlično, visoko slepo okno, ki so ga mislili z drogovi preluknjati. Seveda jim ni šlo to delo kaj posebno izvrstno izpod rok, zakaj zid je bil širok, nenavadno širok. Dolgo časa so se mučili z ostudnim delom, pa so odkrhnili šele komaj za palec na debelo zidu od slepega okna. Tedaj je začul to topotanje z drogovi in ves ta hrup župnik sam; oprezno je odprl okno svojega stanovanja v drugem nadstropju, nabasal lovsko puško in šel za hip na stražo. Razbojniki, nič hudega sluteč, so rogovilili naprej, a brez uspeha, ker je bil zid premočan. Župnik jih gleda, roka se mu trese, oko se mu od zlovolje vedno bolj mračí, in srd ga popada. Hipoma izproži puško. Razbojniki koj v beg proti gozdu. Še enkrat ustrelí župnik za zlikovci — ravno tako kakor prvič — tudi sedaj samo v zrak, da bi dobili razbojniki večji strah. Še v hujši beg razbojniki; pri teku jih ovirajo drogovi; zato vrže eden zmed njih svoje sitno breme na tla in jo odkuri še urneje v temo... Drugo jutro smo našli šolarji na poti v šolo, nedaleč od župnišča tisti železni drog in pa nekaj zmečkanih klobukov. Slepo okno v župnišču je bilo pa samo nekoliko odrto...

Zgodilo se je pri fari tudi to-le: O mraku se je vračal v vas stari Učakar. Blizu vodnjaka koncem vasi sreča človeka, ki žene za seboj par prav lepih volov. Ker je mrak gost, Učakar dotičnega človeka ne more tako dobro razločevati; pač pa misli, da je to njegov sosed Matjan, in to zato, ker sta vola tako lepo okrogla in zatrkana; taka vola ima pa v Svibnu samo Matjan... »Napajat žene... ampak malo bolj pozen je danes!« — pomisli stari Učakar in se ozre na možaka; pozdravi ga, mu želi dober včer in ga vpraša, zakaj je tako kasen in ali se nič ne boji, če bi ga napadli razbojniki. Toda možak pred živino ne da Učakarju odgovora, mu ne odzdravi, ampak iznenada bliskoma izpusti obadva vola iz rok in jo ulije čez travnik k bližnji hosti... Razbojnik je bil to, ki je hotel odvesti Učakarjevemu sosеду vola v brlog tolovajev na Magolnik; ali ni se mu posrečilo, ker je bil preneroden. (Konec.)

